

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ПРИВЛАСНЕННЮ, РОЗТРАТІ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

FOREIGN EXPERIENCE IN PREVENTING THE APPROPRIATION, WASTE OF PROPERTY OR ITS POSSESSION THROUGH ABUSE OF OFFICIAL POSITION IN THE FIELD OF HOUSING AND COMMUNAL SERVICES

Шубіна С.А., аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національна академія внутрішніх справ

У статті з'ясовано, що кримінальне законодавство зарубіжних країн здійснює правове регулювання охорони суспільних відносин у сфері права власності від кримінальних протиправних посягань у формі привласнення майна, щодо якого у особи є певні правомочності. У залежності від особливостей правових традицій окремих держав мають місце доволі специфічні підходи до визначення змістовних характеристик досліджуваного складу кримінального правопорушення. Однак, поряд із наявністю відмінностей, беззаперечним є факт схожості вчинення розкрадань у сфері житлово-комунального господарства у різних країнах, зокрема це їх підвищена суспільна небезпечність, що засвідчує найвищий ступінь правового нігілізму, цинізму й дискредитації апарату держави. За таких обставин постає потреба щодо ефективної реалізації у правоохоронній практиці принципу невідворотності кримінальної відповідальності, призначення, виконання і відбукання покарань. Тому як чинний закон України про кримінальну відповідальність, так і законодавства зарубіжних країн, передбачають низку несприятливих кримінально-правових наслідків щодо осіб, винних у вчиненні привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства.

Обґрунтовано багатофункціональний підхід до вітчизняної системи кримінологічного захисту житлово-комунального господарства на основі аналізу кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства у європейських країнах (Іспанія, Німеччина, Франція) та США, який дозволив констатувати, що державна політика в Україні повинна ґрунтуватися на принципі дотримання встановлених стандартів, нормативів, норм, порядків та правил, а кримінологічна політика спрямована на мінімізацію кримінальних правопорушень та виявлення латентних протиправних дій у цій галузі.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, привласнення, розтрата, службова особа, кримінологія, запобігання.

The article clarified that the criminal legislation of foreign countries carries out legal regulation of the protection of social relations in the field of property rights from criminal illegal encroachments in the form of appropriation of property, in respect of which a person has certain powers. Depending on the peculiarities of the legal traditions of individual states, there are quite specific approaches to determining the substantive characteristics of the criminal offense under investigation. However, along with the existence of differences, the fact of the similarity of embezzlement in the field of housing and communal services in different countries is undeniable, in particular, it is their increased social danger, which testifies to the highest degree of legal nihilism, cynicism and discrediting of the state apparatus. Under such circumstances, there is a need for effective implementation in law enforcement practice of the principle of inevitability of criminal responsibility, appointment, execution and serving of punishments. Therefore, both the current law of Ukraine on criminal liability and the legislation of foreign countries provide for a number of adverse criminal legal consequences for persons guilty of embezzlement, waste of property or possession of it by abuse of official position in the field of housing and communal services.

A multi-functional approach to the domestic system of criminological protection of housing and communal services based on the analysis of criminal liability for appropriation, waste of property or taking possession of it through abuse of official position in the field of housing and communal services in European countries (Spain, Germany, France) and the USA is substantiated, which allowed state that state policy in Ukraine should be based on the principle of compliance with established standards, regulations, norms, procedures and rules, and criminological policy is aimed at minimizing criminal offenses and detecting latent illegal actions in this field.

Key words: housing and communal economy, appropriation, embezzlement, official, criminology, prevention.

Вступ. Сучасні процеси глобалізації, інтернаціоналізації та триваючої конвергенції потребують глибокого знання не тільки власного законодавства, а й законодавства, зокрема кримінального, зарубіжних країн. Тим паче, що сьогодні Україна прагне стати повноправним членом Європейського Союзу і НАТО, а тому має привести своє законодавство у відповідність до європейських стандартів. Стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Організації Північноатлантичного договору проголошено в Конституції України.

Як свідчить практика розвинутих країн, ефективне виконання державою своїх функцій дає потужний стимул розвитку житлово-комунального господарства (ЖКГ) [1]. Політика держави відіграє вирішальну роль у цьому процесі. На сьогодні найбільш вразливими до вчинення кримінальних правопорушень в Україні є сфери державного та недержавного ЖКГ, на які виділяються найбільші обсяги коштів, що приваблює злочинців. Крім того, кримінальні правопорушення в цій сфері спричиняють значні збитки національним економікам. Останніми роками протиправні дії у державній галузі, як зазначається за звітами міжнародних правоохоронних організацій, значно вдосконалилися [2].

У всіх країнах світу існує інститут відповідальності за протиправні дії в галузі ЖКГ, але в кожній країні є певні особливості притягнення до неї та накладення стягнень зокрема. Варто звернути увагу на те, що за кримінальним законодавством низки країн Східної Європи, а також деяких пострадянських країн, в якості предмету привласнення або розтрати (або як основного, або як кваліфікованого складу злочину) виділяється лише певна категорія речей за особливостями правового режиму їх обігу [3; 4; 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі кримінально-правові та кримінологічні проблеми запобігання у сфері житлово-комунального господарства розглядали у своїх працях Буртовий М.О. «Документ як предмет злочину у сфері господарської діяльності» (2011), Скора Л.М. «Кримінально-правова характеристика протидії законній господарській діяльності» (2012), Шаповалова О.А. «Проблеми пеналізації злочинів у сфері господарської діяльності» (2013), Сербіна Н.О. «Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства» (2015). Варто зазначити, що окремі питання цієї тематики розглядалися у криміналістичному та оперативно-розшуковому аспектах, проте вони не охоплюють усієї багатогранності проблеми

запобігання цим злочинам. Водночас, віктимологічна складова злочинів у сфері житлово-комунального господарства окремим предметом дослідження не була.

Виклад основного матеріалу. Аналіз зазначеної норми приводить до думки, що для аналізованого основного складу привласнення характерним є знаходиться речі в момент вчинення злочину у фактичному володінні винного (*die der Tater in Besitz oder Gewahrsam hat*). З об'єктивної сторони дії щодо вчинення досліджуваного злочину за законодавством Німеччини полягають саме у привласненні та не пов'язуються із вилученням майна. Так, автори коментаря КК Німеччини Г. Трондле та Т. Фішер звертаються увагу на наступну особливість суддівської практики з цього приводу: «У відповідності до судової практики та думки більшості вчених достатньо, щоб воля суб'єкта до привласнення здійснювалась через ззовні розпізнаване діяння» [6, 7, s. 1542] Очевидно, що за законодавством України подібні випадки відносяться до цивільно-правової сфери врегулювання спірних прав-відносин.

Поряд з цим, КК Німеччини не передбачає можливості вчинення аналізованого злочину в формі розтрата. Це можливо пояснити тим, що законодавець Німеччини вважає привласнення більш ранньої стадії єдиного процесу заповідання майнової шкоди власникові речі, в якому розтрата майна виступає як остаточний результат. У зв'язку з цим юридично значимим є власне саме привласнення, як закінчений злочин, а вже юридична доля майна, яка його спіткає після привласнення, для кваліфікації значення не має. Варто також зазначити, що КК Німеччини не виділяє в окремий склад досліджуваного злочину випадки його вчинення спеціальним суб'єктом – службовою особою.

Окремі однорідні елементи у конструкції юридичного складу привласнення чи розтрата майна з положеннями КК Німеччини виявляє КК Іспанії. Відповідно до ст. 252 вказаного нормативно-правового акту підлягає кримінальній відповідальності особа, яка «...на шкоду іншій особі привласнить або розтратить гроші, майно, цінні папери, будь-яку іншу рухому річ або спадковий актив, який був отриманий на зберігання, за дорученням або для управління або на іншій підставі, що тягне за собою обов'язок передати або повернути його, або заперечуватиме його отримання, якщо вартість привласненого перевищує чотирьох євро» [8]. Відтак, іспанський законодавець пішов аналогічним німецькому шляхом й деталізував як ознаки предмету злочину, так і повноваження особи (винного), у якій на тих чи інших підставах опиняється чуже майно. Однак, на відміну від в КК Німеччини у КК Іспанії предметом привласнення або розтрата визнаються окрім рухомих речей визнається й така до певної міри абстрактна категорія як «спадковий актив», до складу якого можуть потрапляти також і нерухомі речі, об'єкти права інтелектуальної власності, які реалізуються через відповідну групу майнових прав. Таким чином, законодавство Іспанії, окрім іншого, припускає можливість привласнення майнових прав інтелектуальної власності (право на використання об'єкта права інтелектуальної власності, право дозволяти його використання тощо), що не властиво, ані для КК Німеччини, ані КК України, ані жодної країни з постсоціалістичною системою права [3].

Доволі цікавим видається звернення до досвіду французького законодавця в аспекті аналізу видових та конструктивних особливостей привласнення та розтрата майна. Так, за законодавством Франції привласнення охоплюється ціла низка суспільно небезпечних діянь. У своїй більшості відповідальність за них передбачена у статтях Глави IV Розділу I Книги III КК Франції. Це такі види привласнень як: а) привласнення заставного майна; б) привласнення майна, яке піддано арешту; в) штучне створення неплатоспроможності [9]. Крім того, як справедливо зазначає Д. П. Василенко до групи кримінально

караного привласнення поряд із вказаними вище діяннями повинні бути поміщені злочинні діяння, пов'язані з привласненням майна в процесі банкрутства, а також привласнення та зловживання в комерційних товариствах. Відповідальність за такі діяння передбачена Комерційним кодексом Франції [10, с. 129].

У французькій кримінально-правовій доктрині висловлюється думка, що з об'єктивної сторони привласнення шляхом зловживання довірою характеризується однією з наступних дій: 1) незаконне використання чужого майна, а також привласнення права користуватися чужим ввіреним майном; 2) відмова у поверненні майна особою, якій власник особисто чи через третю особу добровільно передав майно з умовою його повернення або вчинення певних дій; 3) розтрата чужого майна. Таким чином, як впливає з наведеного, хоча розтрата і не зазначається у диспозиції ст. 314-1 КК Франції, як окрема форма суспільно небезпечного діяння при вчиненні досліджуваного злочину, однак апріорі передбачається, як логічне продовження у певних випадках привласнення майна.

Французька житлова політика ґрунтується з принципу, що низька вартість житла повинна стимулювати наймача чи власника вкладати додаткові кошти в утримання й облаштування будинку та прилеглої території. У 1965 р. було прийнято закон, який закріпив статус спільної власності в будинках наявної забудови [11, с. 127]. Закон визначив майнові права, завдання, методи і форми управління нерухомістю співвласниками житла. Об'єднання мешканців дістали статус юридичної особи і назву «синдикат». Як юридична особа синдикат має чітку структуру управління, володіє власністю, має боргові зобов'язання, може піддаватися судовим процедурам, а також оголошуватися банкрутом. Він діє на основі регламенту спільного володіння відповідним майном.

Французький досвід застосування такої форми управління спільним майном, як синдикат, достатньо ефективний. Докладно розроблена юридична база, пільгове кредитування, оподаткування й участь держави в компенсації значної частини витрат будівництва й реконструкції будівель дає можливість синдикатам створювати належні умови проживання громадян, отримувати прибуток від своєї діяльності (переважно за рахунок оренди частини нежитлових приміщень) і бути незалежним органом самоврядування.

Під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень даної категорії слідчі беруть до уваги аналіз бухгалтерської звітності та платіжних документів, ураховують суттєві умови договору та інші корпоративні документи, пов'язані з проведенням будівництва, закупівлею матеріалів тощо. Зазначені дані можуть мати важливе доказове значення, оскільки є єдиним відображенням злочинної діяльності [12]. На цій основі визначають коло підозрюваних та планують проведення оперативно-розшукових та слідчих (розшукових) дій, щоб запобігти протиправному діянню та знищенню доказів. Для побудови версій враховують специфіку прийняття рішень у ЖКГ, керівники якої є фігурантами у кримінальному провадженні [13]. В окремих країнах (Німеччина, Франція) плануються масштабні операції (так звані «спеціальні слідчі дії»), що поєднують процесуальну, оперативно-тактичну й силову складові, чим забезпечують отримання (збереження) необхідної інформації для розслідування. Результати операції оформляються відповідним протоколом і передаються слідчому, який використовує їх в якості доказів.

Не менш важливе значення набуває отримання інформації з державних реєстрів та інших відкритих джерел інформації з використанням аналітичних інструментів, у тому числі із застосуванням сучасних систем поліцейської діяльності, керованої аналітикою (Intelligence Led Policing, ILP). Засадами такої діяльності є здійснення кри-

мінального аналізу, дії якого націлені на ідентифікацію та точне визначення взаємозв'язків між відомостями, що стосуються подій злочинного характеру, осіб, пов'язаних з ними, та даними, що походять з різних джерел, а також їх подальше використання правоохоронними органами і судами [14].

В Україні збір інформації про житлово-комунальну компанію також здійснюється шляхом витребування та отримання від органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб, речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 2 ст. 93) [15].

У Великій Британії під час виявлення кримінальних правопорушень у сфері ЖКГ приділяють значну увагу детальному вивченню грошових переказів з рахунку компанії на рахунки інших фізичних та юридичних осіб. При виявленні ознак кримінального правопорушення детально вивчають ключові показники відчуження нерухомості, здійснюють перевірку договорів купівлі-продажу, законність одержаних доходів від масштабних продажів. Як зазначають англійські експерти, значні маркетингові витрати можуть свідчити про ознаки правопорушень. Ключовим елементом запобігання є комплексне вивчення фінансово-господарських документів. Після збору всієї інформації, що стосується функціонування діяльності ЖКГ та підозрілих фінансово-господарських операцій, застосовують методіку порівняльного аналізу документів [16].

Вивченню діяльності контрагентів, з якими співпрацювало ЖКГ, приділяється значна увага також органами досудового розслідування Грузії, Іспанії та Франції [17]. Звертають також увагу на строки, зазначені в договорах. Їх розбіжність може свідчити про підозрілість фінансово-господарських операцій. У Болгарії, Німеччині, Ізраїлі та Італії трапляються непоодинокі випадки укладення декількох договорів, предметом яких є одна й та сама операція, що здійснюється у житлово-комунальній сфері. Договір укладається в конфіденційній формі для приховування будь-якої фінансово-господарської операції. Крім того, договір може бути укладено «минулими» числами, що також треба враховувати.

Злочинність серед працівників житлово-комунальної сфери є розповсюдженим явищем у всьому світі через найпоширеніший її вияв – корупційну злочинність, з огляду на що на міжнародному рівні (конференції, конгреси, конвенції) вона визнана «епідемією» у більшості країн. Історія цього виду злочинності доволі давня, оскільки криється в механізмі задоволення особистих інтересів шляхом зловживання посадовим становищем, виконуючи відповідну функцію держави. За таких обставин можна стверджувати, що злочинність державних службовців виникає з моменту формування апарату держави й поставлення відповідних правовідносин під кримінально-правову охорону шляхом криміналізації відповідних суспільно небезпечних діянь. Зважаючи на це, вказаний вид злочинності набував якісної й кількісної специфіки на різних етапах державотворення країн світу [18, с. 102].

У контексті зазначеної концепції організації запобіжної діяльності перспективними видаються такі запропоновані О. Ю. Бусол заходи щодо мінімізації корупційної злочинності: «формування у громадян з дитинства у всіх закладах (від дитячих садків до вищих навчальних закладів) світогляду, в якому немає місця корупційній поведінці, через просвітницькі передачі телебачення, радіо, в мережі Інтернет, призначені для певних вікових груп; залучення працівників засобів масової інформації до висвітлення подій, пов'язаних з корупційними діями, та заходів протидії корупції; взаємодія з представниками суспільних і цер-

ковних інституцій з питань виховання громадян у контексті осуду корупції в суспільстві; поширення антикорупційних знань, методів виявлення й оцінки рівня корумпованості державних службовців; створення системи заохочувальних заходів для державних службовців, які дотримуються антикорупційної поведінки, а також заохочення та захисту громадян, які надають достовірні відомості про корупційні правопорушення; формування у громадян думки про престижність державної служби; підтримка професійних організацій з етики і моралі» [19, с. 302–303].

Позитивним вважається досвід США, де функціонує Національний реєстр ЖКГ. Його головним призначенням є підвищення ефективності зусиль з координації боротьби з незаконними заволодіннями коштами та майном, а також шахрайськими діями. Реєстр дає можливість аналізувати випадки вчинення різних форм розкрадань на території США, визначити спосіб учинення кримінальних правопорушень та їх предмет. За допомогою Реєстру можна виявити щомісячні, щоквартальні та щорічні випадки вчинення розкрадань у сфері ЖКГ, а також викрадене будівельне обладнання, встановити серійний номер викраденого. Крім того, у реєстрі наявна інформація про кримінальні провадження та розмір завданої шкоди. Доступ до реєстру вільний. Власник майна чи особа, яка хоче придбати чи взяти в оренду будівельне обладнання, має змогу створити пошуковий запит й отримати необхідну інформацію [20]. У разі встановлення, що дане обладнання є предметом злочину, перебуває в розшуку, чи наявності підозри стосовно правостановлюючих документів, особа може в режимі он-лайн повідомити про це правоохоронні органи. Такий реєстр сприяє не лише запобіганню злочинів, а й забезпечує відшкодування шкоди шляхом встановлення місцезнаходження та ідентифікації викраденого майна [21].

У більшості західноєвропейських країн та США постійно здійснюється підвищення кваліфікації працівників органів сектору безпеки, розроблюються і втілюються в життя нові методики запобігання, виявлення та припинення кримінальних правопорушень, вивчаються нові способи вчинення, аналізуються й узагальнюються кримінальні провадження, а результати таких узагальнень доводяться до відома суб'єктів запобігання. Значна увага приділяється виявленню причин та умов, які сприяють учиненню злочинів. Приміром, у Бельгії, Греції, Франції, Данії та Канаді функціонують окремі підрозділи, основним завданням яких є виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень.

В Україні реформування правоохоронних органів призвело до оновлення кадрових ресурсів. Стаж слідчих, які здійснюють досудове розслідування злочинів у сфері будівництва, здебільшого не перевищує п'яти років. Тож менш досвідчені працівники потребують постійного посиленого контролю і уваги з наданням практичної допомоги, відповідних роз'яснень. Невідкладного розв'язання потребує питання адаптації молодих фахівців у слідчих підрозділах та оволодіння ними професійною майстерністю з відновлення досить ефективного інституту наставництва.

Україна робить спроби мінімізувати високий рівень корупції застосовуючи заходи антикорупційної діяльності, які визнані як ефективні серед країн сингапурської та скандинавської моделей протидії корупції. Однак, перевага при цьому надається заходам, притаманним вертикальній стратегії протидії корупції зі швидкими результатами, наслідками якої є не повна ліквідація корупції, а досягнення хоча б певного прийнятного для суспільства рівня корупції. Перевага ж скандинавської моделі полягає у широкому залученні громадськості та підвищенні рівня правової свідомості та правової культури населення, де поширена нетерпимість до корупції.

Таким чином, законодавче закріплення досліджуваного складу кримінального правопорушення у криміналь-

ному законодавстві низки європейських країн вирізняється своєю ускладненою диференціацією за критерієм суб'єкта, а також особливостей предмету, яким у більшості випадків визнається виключно рухоме майно, яке диференціюється в залежності від характеру повноважень винного щодо нього.

Таким чином, організація запобігання кримінальним правопорушенням у сфері ЖКГ полягає в аналізі фінансово-господарських документів ЖКГ із залученням спеціалістів відповідного профілю (аудитори, бухгалтери, фахові працівники) як безпосередніх консультантів. Бажаним є також запровадження єдиного реєстру функціонування та діяльності ЖКГ (з досвіду США), що сприятиме забезпеченню відшкодування шкоди, виявленню викраденого майна та запобіганню вчиненню інших кримінальних правопорушень. У цьому аспекті, важливого значення набувають отримання й оброблення інформації з державних реєстрів та інших відкритих джерел інформації з використанням аналітичних інструментів, у тому числі із застосуванням сучасних систем поліцейської діяльності, керованої аналітикою (ILP). Значна увага приділяється застосуванню тактичної операції з установлення ознак завищення обсягів і вартості житлово-комунальних робіт (Німеччина, Франція), а також виявлення та врахування детермінантів учинення правопорушень (у більшості європейських країн діють окремі підрозділи, головним завданням яких є виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень).

Враховуючи, що в Кримінальним процесуальним кодексом ряду європейських країн проведення комплексу специфічних запобіжних заходів (гласних і негласних) покладається на слідчого, який повинен мати цільову фахову спеціалізацію (знання специфіки фінансово-господарських операцій, бухгалтерського обліку, державних асигнувань й закупівель, які здійснюються у сфері ЖКГ та інших складових), що включає підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації (77 % слідчих наголошують на запровадженні відповідної спеціалізації у межах курсу кримінології). Водночас з метою запобігання кримінальним правопорушенням у такій сфері необхідні й спеціалісти з економічною, технічною та іншою освітою, що передбачає підбір кадрів з числа випускників таких закладів з подальшою їх спеціалізацією (протягом одного – двох років) та набуттям юридичних знань і навиків.

Запропоновано створення Національного реєстру житлово-комунального господарства, головним призначенням якого є підвищення координації боротьби з незаконними заволодіннями коштами та майном, а також шахрайськими діями; аналіз випадків вчинення різних форм розкрадань на території країни; визначення способу учинення кримінальних правопорушень та їх предмет; виявлення щомісячних, щоквартальних та щорічних випадків вчинення розкрадань у сфері житлово-комунального господарства, а також викраденого майна, встановлення його серійного номеру за потреби; забезпечення відшкодування шкоди шляхом встановлення місцезнаходження та ідентифікації викраденого майна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козич О. М. Досвід провідних країн світу в управлінні житлово-комунальною галуззю. *Державне будівництво*. 2012. № 2. С. 115–119.
2. Ukraine 2017 Crime & Safety Report. Overall Crime and Safety Situation. URL: <https://www.osac.gov/pages/ContentReportDetails.aspx?cid=21463>; Crime in Ukraine. Numbeo. 2017. URL: https://www.numbeo.com/crime/country_result
3. Слабченко О. А. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем за кримінальним законодавством Німеччини, Франції та Великобританії: порівняльно-правове дослідження. *Форум права*. 2011. № 4. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11soarppd.pdf>
4. Уголовный кодекс Грузии от 22 июля 1999 г. № 2287-вс. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>
5. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252
6. Уголовное уложение Федеративной Республики Германия – Strafgesetzbuch (StGB): науч.-практ. комментарий и перевод текста закона Universitätsverlag Potsdam. URL: https://www.uni-potsdam.de/fileadmin/projects/ls-hellmann/Forschungsstelle_Russisches_Recht/Neuaufgabe_der_kommentierten_StGB-%C3%9Cbbersetzung_von_Pavel_Golovnenkov.pdf
7. Trondle G. Fische T. Strafgesetzbuch und Nebengesetze 51Auf, München : C. H. Beck, 2003. 1784 p.
8. Criminal Code of Spain // Official State Gazette number 281 on 24th November 1995. URL : http://www.sanchezcervera-abogados.com/en/files/2023/03/Criminal_Code_C%3%B3digo_Penal.pdf
9. Кримінальний кодекс Франції 1992 р. *Юрист-онлайн*. URL: https://yurist-online.org/publ/zarubezhnoe_zakonodatelstvo_zarubizhne_zakonodavstvo/kriminalnij_kodeks_franciji_ugolovnyj_kodeks_francii/12-1-0-82
10. Василенко Д. П., Маслак В. І. Законодавство провідних країн світу в сфері захисту інформації. *Вісник КДУ ім. М. Острівського*. 2010. Вип. 2 (61). Ч. 1. С. 127–132.
11. Семенов В. В. Житлово-комунальне господарство окремих зарубіжних країн. *Наше право*. 2018. № 4. С. 125–131.
12. Dovydas Vitkauskas Grigoriy Dikov Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human. *Council of Europe human rights handbooks*. URL: <https://rm.coe.int/168007ff57>
13. Albanese J. Where Organised and White Collar Crime Meet : Predicting the Infiltration of Legitimate Business. In Albanese, J. (ed.) *Contemporary Issues in Organised Crime*. Monsey, NY : Willow Tree Press. 1995. URL: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/pr/204370.pdf>
14. Білоус Р. В. Протидія злочинам у сфері економіки шляхом запровадження моделі, керованої аналітикою: зарубіжний досвід. *Тінью-ва економіка: світові тенденції та українські реалії* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 черв. 2017 р.). С. 154–156.
15. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
16. Lewis B. *WhatWentWrong?: Western Impact and Middle Eastern Response*, OUP. 2001. URL: <http://www.u4.no/recommended/global-corruption-report-corruption...judicial-systems>
17. European Commission staff working paper: examining the links between organised crime and corruption. Center for the study of democracy, Brussels. 2010. URL: <https://ec.europa.eu.pdf>
18. Довбань І. М. Злочинність державних службовців як цілісний комплексний феномен. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. Ч. 1. С. 102–104.
19. Трепак В. М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с.
20. A Guide For Consumers to Help Protect Against Identity Theft / Crystal Drive. Arlington, United States of America February 2010. URL: www.npcr.org/resources/files/.../theft/NCPC-ID%20Theft.pdf
21. NER launches equipment theft prevention. 2010. URL: <http://www.rentalpulse.com>